

Na Kierkegaardově Okamžiku můžeš pochopiti, co jest to literární *čin*: slovo jako zbraň, slovo jako podkop. Prof. Kraus, který napsal k tomuto poslednímu dílu velikého dánského básníka a myslitele předmluvu, vložil v ní okolnosti, za nichž, ne: z nichž vytryskl Okamžik jako jiskra z ocele, když se s ní byl střetl křemen. Vypadá to, jako by Kierkegaard, puzen jsa tajemnou logikou svého vývoje, chtěl — on estetik, on ironik, on umělec — naposledy dostoupiti celé a plné dramatickosti a spojití v jedné osobě úlohu básníka dramatického i herce — spojití je za cenu, která se vždycky platí za takové nadlidské napětí. V celé světové literatuře jest možno nalézt jen jedinou obdobu k životu a dílu Kierkegaardovu: život a dílo Blaise Pascala. Jako Pascal i Kierkegaard cítí sféru náboženskou jako sféru tragickou, sféru šílenství a smrti; a křesťanství jako úkol cizí lidské přirozenosti, jako cosi nelidského a nadlidského. Jenže Pascal křesťanem opravdu *byl*: žil ve věku, který podporoval tuto snahu, žil v obci, která ji pomáhala uskutečňovati. Kierkegaard naproti tomu není již křesťan: Kierkegaard *ví* jen, v kterém směru a v které poloze leží křesťanství, — sám stojí však před jeho branou. Sám netroufá si zvát se křesťanem při všem svém plném životě vnitřním, po všech svých vnitřních zážitcích a zkušenostech. *Proto* trpí tolik, rozhořčuje se tolik, když vidí, jak tento název osobují si lidé, kteří k němu nemají naprosto žádného práva: úřední, státní, oficiální církevníci. Poměr Kierkegaardův ke křesťanství byl podobný jako poměr Sokratův k moudrosti: poměr nesmírné pokory, poměr krajní vnitřní opravdovosti a čestnosti. Odtud i ironie Kierkegaardova jest příbuzná ironii Sokratově; hněv a rozhořčení, kterým pronásleduje Sokrates sofisty, tyto oficiální pachtyře moud-

rosti, jest týž, kterým bije Kierkegaard do kněží, těchto oficiálních pachtyřů křesťanství. Ironie jest jim prostředkem ethickým a mravnost činem, vzpourou proti majoritě, proti kompromisům, proti hedonismu, proti smyslnosti, proti povrchnosti, proti frázím a tlachu.

Okamžik Kierkegaardův jest arcidílo ironie. Ironie ta jest mnohem rvavější než Pascalova ironie v *Lettres provinciales*. Korumpovanost jezuitské morálky, nad níž se rozhořčuje Pascal, jest jaksi patrnější a jasnější než soustava lží a zrad, která se nazývá státním náboženstvím protestantským, oficiální luterskou státní církví; odtud i vášnivost i podryvnost ironie Kierkegaardovy, odtud její anarchistický hrot, odtud její pesimism. Sestarali jsme od dob Pascalových: svět odpadl zatím potměšileji a rafinovaněji od jasné, prosté pravdy a poctivosti. Pascal působí vedle Kierkegarda místy jako humorista vedle satirika a karikaturisty velkého stylu.

Prof. Kraus cituje v úvodě slovo Brandesovo o Okamžiku. Brandesovi jest Okamžik nejvlastnější a rozhodný čin Kierkegaardův, který povede dříve nebo později k rozluce církve od státu. Jisto jest, že Okamžik jest zkrvácená pěst, sevřená hněvem a utrpením jako žádná druhá, kterou zabušil veliký básník a veliký člověk na uzavřené a zadřimlé svědomí svého národa; a ozvěna těchto úderů zní ještě a dlouho bude ještě zníti po všem světě. Odloučením církve od státu nezdá se mně však vystižen úplně všechn význam Okamžiku; rozlučka církve od státu jest při vši své závažnosti přece jen cosi negativního, a korumpovaná nebo mrtvolná může býti i církev postavená mimo stát. Okamžik jest kladnější. Osvětluje svým horečným ohněm jednu z nejstrašnějších propastí lidského nitra — ne: lidské nitro samo jako jedinou propast. Jako nepodplatný kompas, stále znepokojený a rozechvělý, ukazuje toto dílo k pevnému a stálému pólu lidské duše, k poslednímu kladu, k statku nadosobnímu, jehož možno dostoupiti, jen zapřeš-li a umrtvíš-li v sobě všecko lidsky osobní. Mluvívá se dnes o „boji o náboženství“; dílo i život Kierkegaardův jest sám prototyp takového boje v celé jeho strašné opravdovosti a tragičnosti.

U nás, v Čechách, zdá se mně, leží dnes negativný pól náboženskosti. Náboženskost jest i těm, kdož se o ni zde starají, jen jakousi hygienou duševní, vyšší ekonomikou duševních sil; úplnost duševního života nebo

zkonsolidování jeho si jí žádá. Zde mohl by Kierkegaard, a celý Kierkegaard, mnoho působiti, sem mohl by vnést obrodný a očistný kvas. Kierkegaardova čest jest v tom, že ukázal náboženskost a speciálně křesťanskou náboženskost jako samu látku moderní tragičnosti. Po prvé od Řeků nalezl novou formu tragičnosti, tragičnosti opravdu vnitřní a duchové. Kierkegaard ukázal, jak opravdová náboženskost jest možna jen na podkladě estetickém a uměleckém; jako touha po poslední a nejvyšší objektivitě překonává jej ovšem, ale *právě proto jej předpokládá, a předpokládá v nejvyšší vroucnosti a intenzitě.*

Bez romantiky není možna náboženskost; a romantika jest zejména prvek katexochén křesťanský proti pohanskému pozitivismu. Že pochopil úlohu romantiky a estetiky v náboženskosti a že ji přitom vymezil, jest a bude vždycky nejvyšší ctí a slávou díla Kierkegaardova. Ale tím bude již vždycky čeliti zutilisování náboženskosti; bude vždy vetem proti tomu, aby tento dramatický a osudný veletok života byl zkanalisován; bude vždy rozpoutatelem revolty a bouře proti pachtýřům náboženskosti každého směru a každé observance; bude vždycky ukazatelem k vnitřním tragickým zkušenostem náboženským, cestou k náboženskosti, „jejíž říše není z tohoto světa“ a jejíž brána otevírá se v posměch, šilenství a smrt.

Arcidílo náboženské ironie bylo nedávno přeloženo do češtiny a zapadlo, zdá se, bez zvláštní pozornosti pod hladinu v národě, jemuž náboženskost bývala druhdy tragickým údělem jako žádnému druhému. Mním Okamžik velikého dánského básníka prózou a myslitele Sörena Kierkegaardova; vyšel před chvílí v Laichtrově sbírce Otázek a názorů překladem pí Krausové-Lesnė.

Proč Okamžik? Odkud tento název? Kierkegaard sám odpověděl na to v knize. Šlo mu zde o neaktuálnější aktuálnost, o otázku namířenou jako meč ke svědomí svého národa. On, dosud snivec, estét, umělec, hledatel krásného slova, básník nálady, křehký fabulista deníku Jana Svůdce, této nejkouzelnější exegeze donjuanismu, nad niž nebylo napsáno moderními psychologickými romanopisci francouzskými nic sensitivnějšího a jemněji odstíněného, dostal se sběhem okolností, z nichž některé ovšem sám vyvolal, do situace, kdy musil vzít na sebe břímě všech těžší, břímě určené pro bedra Herkulova, nebo lépe ještě: opravdový kříž, jak může se ho podejmout jen celý křesťan: působiti v okamžiku, působiti aktuálně v nejvíce zodpovědném a závažném smyslu tohoto slova, činem vyvolávati činy, ne ovšem činy fyzické, nýbrž mravní. Jemu, duchu založenému nábožensky jako málokterý druhý, připadl úděl opravdu strašný: bojovati proti své *církví*, bojovati právě proto, že byl náboženský — tedy: ve jménu *náboženskosti*. Doby, které nutí k takovým tragickým paradoxům, jsou doby opravdu kritické a osudné: v nich čas dozrál k vnitřní roztržce a dlouhá bída pomalého vývoje čeká železa a ohně operátérova.

Lež a podvod kupily se a houstly příliš dlouho kolem Kierkegaardova